

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 81-373.6 : 811.11

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.0/25.178939>**Сергій БОРЩЕВСЬКИЙ,***orcid.org/0000-0002-5538-8036*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мови та стилістики

Інституту журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) svbor@ukr.net**БАСКСЬКО-КАВКАЗЬКИЙ ВЕКТОР У ДОСЛІДЖЕННІ ГЕРМАНСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН НЕВІДОМОГО ПОХОДЖЕННЯ**

Стаття відображає результати дослідження лексики невідомого походження сучасних германських (англійської та німецької) мов.

Як показує ґрунтовний аналіз етимологічних словників сучасних і класичних європейських мов, вони містять помітний шар лексики, яка не має задовільної індоєвропейської етимології.

Метою статті є часткова генетична ідентифікація гіпотетично доіндоєвропейських субстратних елементів у лексичному складі сучасної англійської та німецької мов (переважно на основі спільногерманських реконструкцій). Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1) виявити слова невідомого походження за лексикографічними джерелами: Oxford dictionary of English etymology (ODEE) за редакцією Ч. Т. Оніонса (Oxford, 1966) та Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache (EWDS) Ф. Клюге (Kluge et al., 1989); 2) здійснити розподіл виявлених лексем за тематичними групами; 3) знайти паралелі до тих англійських і німецьких слів, що за межами германських мов не мають надійних індоєвропейських відповідників у мовах інших родин (насамперед у кавказьких мовах, які багатьма вченими пов'язуються з генетично ізольованою баскською мовою), та науково обґрунтувати можливість германсько-баскських і германсько-кавказьких зближень у контексті теорії доіндоєвропейського субстрату (також відомої як теорія догерманського субстрату).

Сьогодні лінгвісти мають у своєму розпорядженні значну кількість доказів, підтверджених доказами суміжних дисциплін, таких як краніологічна антропология та генетика, що є аргументом на користь колишнього поширення неіндоєвропейських етнічних груп у доісторичній Європі – носіїв баскської, фіно-угорських, кавказьких мов, які збереглися в периферійних районах Європейського континенту. Передбачається, що зазначена лексика була успадкована з доісторичних ідіом стародавньої Європи і тому належить до гетерогенних доіндоєвропейських субстратів, характерними рисами яких на лексико-семантичному рівні є належність слів невідомого походження до тематичних груп лексики, які відзначаються значним ступенем автохтонності (назв рослин і тварин, термінів спорідненості тощо). Запропоновано оригінальні етимології назв рослин (фітонімів) на основі виявлених германсько-баскських і германсько-кавказьких паралелей. Проаналізований лексичний матеріал дозволяє констатувати колишнє поширення автохтонних іберійсько-кавказьких мов на території давнього розселення германських племен (включаючи Британські острови). Таким чином, постулюється участь басксько-кавказького (васко-кавказького) компонента в етногенезі германців і диференціації германських мов.

Ключові слова: *лексика невідомого походження, доіндоєвропейський субстрат, гетерогенність, германські мови, басксько-кавказький компонент.*

Serhii BORSHCHEVSKYI,

orcid.org/0000-0002-5538-8036

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Language and Stylistics

at the Institute of Journalism

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) svbor@ukr.net

BASQUE-CAUCASIAN VECTOR IN THE STUDY OF GERMANIC PLANT NAMES OF UNKNOWN ORIGIN

The present article reflects the results of research into the lexicon of unknown origin of the modern Germanic (English and German) languages.

As a thorough analysis of etymological dictionaries of modern and classical European languages shows, they contain a significant vocabulary layer that has no satisfactory Indo-European etymology.

The aim of the article is partial genetic identification of hypothetically pre-Indo-European substratum elements in the lexical composition of modern English and German languages (mainly based on Common Germanic reconstructions). The achievement of the above aim presupposes the fulfillment of the following tasks: 1) to identify words of unknown origin by analyzing lexicographic sources (in this publication, the coverage of results was continued on the basis of the lexical data obtained from the Oxford dictionary of English etymology (ODEE), edited by Charles Onions as well as Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache (EWDS) by Friedrich Kluge et al.; 2) to divide the identified lexemes into thematic groups; 3) to find parallels to the English and German words that do not have reliable Indo-European correspondences outside the Germanic languages, in the idioms of other families – primarily in the Caucasian languages which are associated by most modern scholars with the genetically isolated Basque language – and to scientifically substantiate the possibility of Germanic-Basque and Germanic-Caucasian approximations in the context of the Theory of Pre-Indo-European Substratum (aka Germanic Substrate Theory).

It seems safe to assume that today scientists have at their disposal considerable linguistic proof supported by the evidence of related disciplines such as craniological anthropology and genetics which is an argument for the former spread of non-Indo-European ethnic groups in prehistoric Europe – the native speakers of Basque, Finno-Ugric, and Caucasian languages that have survived in peripheral regions of the Continent.

It is presupposed that the lexicon specified was inherited from prehistoric idioms of ancient Europe and therefore belongs to heterogeneous pre-Indo-European substrata whose characteristic features at the lexical-semantic level are the attribution of words of unknown origin to thematic groups of vocabulary, which is marked by a significant degree of autochthony (names of plants and animals, terms of kinship, etc). Original etymologies on the basis of revealed Germanic-Basque and Germanic-Caucasian parallels are suggested.

The analyzed lexical material allows us to state the former spread of autochthonous Iberian-Caucasian languages on the territory of the ancient settlement of the Germanic tribes (including the British Isles). Thus, the participation of the Basque-Caucasian (Vasco-Caucasian) component in ethnogeny of Germans and differentiation of the Germanic languages is postulated.

Key words: *lexicon of unknown origin, pre-Indo-European substratum, heterogeneity, Germanic languages, Basque-Caucasian component.*

Постановка проблеми. Як показує ґрунтовний аналіз етимологічних словників сучасних і класичних європейських мов, вони містять потужний шар лексики, яка не має задовільної індоєвропейської етимології. Здебільшого для таких лексем авторитетні лінгвісти припускають остаточно не з'ясоване доіндоєвропейське походження з давніх неіндоєвропейських мов середземноморського басейну, а також Північної та Західної Європи, що є аргументом на користь тези про виникнення індоєвропейських мов унаслідок накладання індоєвропейської прамови або її діалектів на неоднакові доіндоєвропейські субстрати (мови-підоснови) (Мосенкіс, 2002: 6; Порциг, 1964: 53, 62) та потребує ретельного і всебічного вивчення шляхом синтезу лінгвіс-

тики з історією, археологією та іншими суміжними науками (Ткаченко, 1989: 4).

Аналіз досліджень. Аналізуючи неіндоєвропейські лексичні релікти індоєвропейських мов, дослідники обирали неоднакові етимологічні стратегії. Одні вчені обмежувалися загальними гіпотетичними твердженнями про «неіндоєвропейське», «передарійське», «праєвропейське», «егейське», «середземноморське», «кавказьке», «альпійське», «малоазійське» тощо походження таких лексем у слов'янських (Brückner, 1974: 53), балтійських (Machek, 1934), германських (Дьяконов, 1984: 18), кельтських (Кальгін, Королєв, 1989: 21), латинській (Ernout, Meillet, 1932) і давньогрецькій (Kretschmer, 1896: 401–420) мовах. Так, польський славіст А. Брюкнер припускає

доіндоєвропейське (або, за власною термінологією вченого, «передарійське») походження назв *вола, цапа, барана, Вісли* тощо (Brückner, 1974: 53), чеський етимолог В. Махек стверджував належність значної частини назв вищих рослин у слов'янських мовах до т. зв. «праєвропейського» субстрату (Machek, 1954). Численні гіпотези інших мовознавців (Oštir, 1930) виявилися недостатньо обґрунтованими, оскільки були побудовані на переважно випадкових семантичних збігах фонетично несумісних лексичних зіставлень, які не утворювали надійних словотвірних рядів. Проте були й такі науковці, котрі піддавали неетимологізовані лексичні одиниці комплексному, системному аналізу, розподіляючи їх за тематичними групами й широко залучаючи матеріал неіндоєвропейських мов.

Так, із кінця XIX ст., коли дедалі популярнішою ставала теорія «схрещування» і «змішування» мов, відомі спроби обґрунтування басксько-слов'янської єдності на основі лексичних (фонетико-семантичних) кореляцій (Topolovšek, 1894). Доіндоєвропейський шар у лексиці германської групи генеалогічно пов'язували з мовами кавказької (Марр, 1922) та фіно-угорської сімей (Бубрих, 1926), неетимологізовані елементи острівних кельтських і романських мов – з афразійським (семіто-хамітським) (Pokorny, 1927; Wagner, 1931) чи навіть давнішим (доберберо-лівійським, або євроафриканським) (Hubschmid, 1953) впливом.

Безперечним є той факт, що саме академік М. Я. Марр випередив сучасних лінгвістів, істориків, етнографів та археологів, котрі припускають появу кавказьких племен із культурною місією в доісторичній Європі (Абаєв, 1986: 10; Лингвистический, 1990: 97; Мосенкис, 2007: 8; Сафронов, 1989: 273).

Сьогодні наука має у своєму розпорядженні значну кількість свідчень суміжних із лінгвістикою дисциплін, які є аргументом на користь колишнього поширення в передісторичній Європі неіндоєвропейських етносів – носіїв мов (баскської, фіно-угорських, кавказьких), що збереглися у периферійних районах континенту. Ідеться передусім про новітні дослідження в галузі країнологічної антропології та генетики, якими встановлено належність кельтів Британських островів до фінонордичного антропологічного типу, а також знайдено прямі докази генетичної близькості басків, сардів, кельтомовних народів Британії та етносів Кавказу (Тищенко, 2006: 56–58, 89). Деякі авторитетні українські дослідники відзначають кореляцію лексичних даних зі слідами субстратних фонетичних впливів фінських мов

у слов'янських, балтійських, германських і навіть романських мовах (Тищенко, 2006: 78), що, як відомо, утворилися на базі народної латини.

Починаючи з 80-х рр. XX ст. вчені дедалі впевненіше заявляють про потужний кавказький (особливо картвельський) компонент баскської мови, яка є єдиним живим продовженням мовного світу доіндоєвропейської Західної Європи (Лингвистический, 1990: 70). Так, видатний індоєвропеїст В. І. Абаєв, схилившись до прийняття гіпотези про спорідненість баскської мови з кавказькими, пише про повернення до теорії про безперервний лінгвістичний континуум, що простягався від Піреней до Кавказу і послужив субстратом для індоєвропейських мов середземноморського басейну (Абаєв, 1986: 10).

Серйозним аргументом на користь наявності доіндоєвропейського субстрату в індоєвропейських мовах є ономастика, етимологія якої не має задовільного індоєвропейського пояснення. Так, результати топонімічних досліджень німецького ономаста Г. Крає дають підстави розглядати індоєвропейців як неавтохтонне (прибуле) населення на території Греції, Апеннінського та Піренейського півостровів (Общее, 1973: 165).

Варто відзначити, що «давньоєвропейська» гідронімія Г. Крає співвідносна з «васконською» ономастикой за термінологією сучасного німецького субстратолога Т. Феннеманна (Vennemann, 2003: 205). Останній генеалогічно пов'язує доіндоєвропейські мови Західної Європи з двома сім'ями – «васконською», єдиним живим представником якої є баскська мова, й «атлантичною», нащадками якої є семіто-хамітські (афразійські) мови у Північній Африці та на Близькому Сході (Vennemann, 2003: 203). «Васконська» сім'я розглядається як західна гілка зниклої «васко-кавказької» сім'ї, що в передісторичні часи зазнала дезінтеграції внаслідок експансії індоєвропейських племен (Vennemann, 2003: 205). Тут і надалі, йдучи за Т. Феннеманном і приєднуючись до термінології згаданого дослідника, ми визнаємо існування в далекому минулому «васко-кавказької» прамовної єдності.

Пропонована нижче інформація є спробою автора цієї статті продовжити обраний у попередніх публікаціях (див., зокрема (Борщевський, 2010)) напрям дослідження і звернути увагу етимологів на яскраві васко-кавказькі паралелі лексем невідомого або сумнівного походження англійської та німецької мов – мов народів, історія яких тісно пов'язана з доісторією Європейського континенту, а отже, становить для етимолога неабиякий інтерес із погляду доіндоєвропейського субстрату в контексті багатогранної проблеми

наступності культур, що допоможе глибше зазирнути в сиву давнину і краще зрозуміти витoki сучасної цивілізації.

Метою статті є часткова генетична ідентифікація гіпотетично доіндоєвропейських субстратних елементів у лексичному складі сучасних англійської та німецької мов (переважно з опорою на спільногерманські реконструкції).

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1) виявити слова невідомого походження за лексикографічними джерелами (в цій публікації висвітлення результатів продовжено за «Оксфордським етимологічним словником англійської мови» за редакцією Ч. Т. Оніонза (Oxford, 1966), а також за «Етимологічним словником німецької мови» Ф. Клюге (Kluge et al., 1989));

2) здійснити розподіл виявлених лексем за тематичними групами;

3) знайти паралелі до тих англійських і німецьких слів, що за межами германських мов не мають надійних індоєвропейських відповідників, у мовах інших сімей (передусім у кавказьких мовах, які більшістю сучасних дослідників пов'язуються з генетично ізольованою баскською мовою), а також науково обґрунтувати можливість германсько-баскських і германсько-кавказьких зближень у контексті теорії доіндоєвропейського субстрату.

Виклад основного матеріалу. Аналіз «Оксфордського етимологічного словника англійської мови» за редакцією Ч. Т. Оніонза (Oxford, 1966) на предмет виявлення лексики нез'ясованої етимології дозволив констатувати наявність майже 600 слів без чітких індоєвропейських відповідників за межами германських мов.

З іншого боку, за реєстром «Етимологічного словника німецької мови» Ф. Клюге (Kluge et al., 1989) нами виявлено понад 500 лексичних одиниць нез'ясованого походження, причому майже 240 із них не мають надійних індоєвропейських відповідників за межами германських мов. Вилучивши з цього числа безперечні звуко-символічні утворення та жаргонізми, отримаємо близько 200 лексем, які умовно можна поділити на 10 основних тематичних груп, із яких найбільш репрезентативними є перші чотири (в дужках узазано кількість слів):

1) рослинний світ (16): *Beere* «ягода», *Traube* «виноград»;

2) тваринний світ (21): *Aal* «вугор», *Dachs* «борсук»;

3) навколишнє середовище, предмети та явища природи (22): *Esch* «поле, нива», *Kees* «льодовик», *Regen* «дощ», *See* «море»;

4) суспільне життя, побут (48): *Boot* «човен», *Ruß* «сажа; кіптява; попіл».

Детальніший аналіз реєстрів обох вищезгаданих словників і повний розподіл за тематичними групами див. у (Борщевський, 2009: 78–82, 89–90)).

Як і у випадку з (Oxford, 1966), представлена лексика відзначається значним ступенем автохтонності (особливо це стосується перших трьох тематичних груп). Заслугою авторів (Kluge, 1989) є чітко розроблена процедура синхронізації праформ: для 85 лексичних одиниць (що складають понад 40% із 200-слівного списку) реконструйовано спільногерманські, пражідногерманські або донімецькі праформи, що значно полегшує розгляд такої лексики в контексті теорії доіндоєвропейського субстрату.

Особливо цінними з етимологічного погляду видаються яскраві паралелі низки англійських і німецьких назв рослин (фітонімів) невідомого походження (5 позицій), що їх віднаходимо, з одного боку, в основній лексиці баскської мови, а з іншого – іберійсько-кавказьких мов, як південної (картвельської), так і інших (абхазько-адигейської та нахсько-дагестанської) груп¹.

1. Англ. *weed* «1) бур'ян; 2) водорість» – баск. *idoi* «1) калюжа; 2) бруд; твань, баговиння; 3) болото».

Білабіальний [w] в англ. *weed*, швидше за все, має протетичну природу.

2. Англ. *yarow* «(бот.) деревій» – баск. *(h)orri* «(великий) лист».

Не виключаємо зв'язку з баск. *orre* «ялівець» або *ira* «папороть», проте у формально-семантичному відношенні винесення в заголовок баск. *(h)orri* видається більш обґрунтованим. По-перше, для англ. *yarow* можна припускати розвиток протетичного середньоязикового [j], а у пропонуваному баскському кореляті *(h)orri* впевнено констатувати майже аналогічний фонетичний процес – появу факультативного придихового [h]. По-друге, цікавим із погляду внутрішньої форми є російський відповідник назви рослини *тысячелистник*, що в типологічному плані яскраво корелює з баск. *(h)orri* «(великий) лист», тобто «багатолист».

3. Англ. *dill* «(бот.) кріп» – грузин. *dol-* «озина», мегрел. *ndolo* «трава, зелень; рослини» (<пракартвел. *dol). Майже бездоганим із фоне-

¹ Усі правовні реконструкції кавказької частини зіставлень подаємо за «Етимологічною базою даних наукової школи С. А. Старостіна» (далі – СЭБ). URL: <http://www.starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?flags=wygnml>.

тичного й цікавим із семантичного погляду є пралтай. *dilu «сік, смола» з численними рефlekсами в тюркських, монгольських і тунгусо-маньчжурських мовах (СЭБ). Відомо, що кріп поширений у Східному Середземномор'ї, а один із трьох видів кропу – кріп запашний – використовується як ароматична приправа для страв, адже містить, зокрема, ефірну і жирну олії (Український, 1987, т. 2: 198). Ця характерна ознака могла бути покладена в основу первинної номінації кропу.

Вищенаведене зближення вважаємо одним із найбільш надійних, оскільки воно є фактично цілноклексемним і не викликає заперечень формально-семантичного плану. Очевидно, культура вирощування кропу поширювалася з доіндоєвропейського Східного Середземномор'я в райони Західної Європи, тобто на території пізнішого розселення протогерманських племен.

4. Англ. *heather* (давньоангл. *hæddre) «(бот.) верес» – мегрел. *od*, сван. *ad-ra*, *had-ra* зі значеннями «1) паслін; 2) азалія (гірська)» (<пракартвел. *(h)ad). Можливо, сюди ж дагестанське (ахвахське) *šidira* «молода трава».

Пропоноване зіставлення не викликає заперечень семантичного порядку: розвиток значення міг відбуватися шляхом звуження семантики за схемою «трава > молода (соковита) трава > назва конкретної молодої трав'янистої рослини або куща (вересу, пасльону тощо)». Труднощі формально-фонетичного характеру усуваються за умови припущення розвитку протетичного [h] в англійській лексемі за успадкування кавказького прототипу, особливо з огляду на варіатив-

ність пракартвельської реконструкції. Крім того, англ. *heather* «верес» належить до базового споконвічного словника невідомого походження, що виключає можливість пізнього культурного запозичення та є додатковим аргументом на користь колишнього поширення автохтонного кавказького компонента на територіях, які зазнали експансії протогерманських племен.

5. Нім. *Miere* «(бот.) зірочник» – прапівнічнокавказ. *mihwVrV «різновид запашної трави»; фонетично найближчими до німецької лексеми є прадаргин. *mura «сіно», пралезгин. *mihur(aj) «1) м'ята; 2) барбарис».

Висновки. Таким чином, вищенаведені мовні факти, котрі мають надійну позамовну опору у вигляді новітніх системних даних суміжних із лінгвістикою дисциплін, свідчать про наявність як у спільногерманській, так і в сучасних мовах германської гілки слідів давніх неіндоєвропейських субстратів, характерними особливостями яких на лексико-семантичному рівні є належність слів невідомого походження до тематичних груп лексики, що відзначається значним ступенем автохтонності. Проаналізований лексичний матеріал дозволяє говорити про колишнє поширення автохтонних баскської та іберійсько-кавказьких мов на території давнього розселення германських племен (включаючи Британські острови). Маємо підстави стверджувати про *участь васко-кавказького компонента в лінгво- й етногенезі прагерманців*, що однак не виключає *гетерогенності доіндоєвропейських субстратів спільногерманської мови* та потребує дальшого наукового обґрунтування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абаев В. И. Как можно улучшить этимологические словари. *Этимология*. 1984. Москва : Наука, 1986. С. 7–27.
2. Борщевський С. Баскські паралелі германської лексики невідомого походження. *Мова та історія* : збірник наукових праць. Київ – Умань : ПП Жовтий, 2010. Вип. 128. С. 46–54.
3. Борщевський С. В. Словник апелятивної лексики невідомого походження (на матеріалі праслов'янської, польської, англійської, німецької та латинської мов). Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 132 с.
4. Бубрих Д. В. О языковых следах финских тевтонов-чуди. *Язык и литература*. Ленинград, 1926. Т. 1. С. 53–92.
5. Дьяконов И. М. Сравнительное языкознание, история и другие смежные науки. *Лингвистическая реконструкция и древнейшая история Востока* : тезисы и доклады конференции. Москва : Наука, 1984. Ч. 2. С. 3–20.
6. Калыгин В. П., Королев А. А. Введение в кельтскую филологию. Москва : Наука, 1989. 256 с.
7. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
8. Марр Н. Я. К вопросу об яфетидизмах в германских языках. *Яфетический сборник*. Петроград, 1922. Вып. 1. С. 43–56.
9. Мосенкіс Ю. Л. Кавказские языки в Древней Британии и Германии. *Происхождение языка и культуры: древняя история человечества*. 2007. Т. 1. № 3. С. 8–12.
10. Мосенкіс Ю. Л. Проблема реконструкції мови трипільської культури : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01, 10.02.15. Київ, 2002. 24 с.
11. Общее языкознание: Методы лингвистических исследований / отв. ред. Б. А. Серебrenников. Москва : Наука, 1973. 320 с.
12. Порциг В. Членение индоевропейской языковой области / пер. с нем. Л. Брауде и В. Павлов. Москва : Прогресс, 1964. 332 с.
13. Сафронов В. А. Индоевропейские прародины. Горький : Волго-Вятское книжное изд-во, 1989. 398 с.

14. Тищенко К. Мовні контакти: свідки формування українців. Київ : Аквілон-Плюс, 2006. 416 с.
15. Ткаченко О. Б. Очерки теории языкового субстрата. Київ : Наукова думка, 1989. 208 с.
16. Український Радянський Енциклопедичний Словник : в 3 т. / ред. кол. : А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986–1987. Т. 1–3.
17. Этимологическая база данных научной школы С. А. Старостина. URL: <http://www.starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?flags=wygnnnl>.
18. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : Wiedza powszechna, 1974. 808 s.
19. Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots. Paris : Librairie C. Klincksieck, 1932. 1108 p.
20. Hubschmid J. Sardische Studien. Das mediterrane Substrat des Sardischen, seine Beziehungen zum Berberischen und Baskischen sowie zum eurafrikanischen und hispano-kaukasischen Substrat der romanischen Sprachen. *Romanica Helvetica*. 1953. Vol. 41. 137 S.
21. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Unter Mithilfe von Max Bürgisser u. Bernd Gregor völlig neu bearb. von Elmar Seebold. 22. Aufl. Berlin; New York : de Gruyter, 1989. 822 S.
22. Kretschmer P. Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache. Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 1896. 428 S.
23. Machek V. Česká a slovenská jménarostlin. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. 366 s.
24. Machek V. Recherches dans le domaine du lexique balto-slave. *Spisy filosofické*. Brno, 1934. Číslo 37. 96 p.
25. Oštir K. Dreivor slavisch-etruskische Vogelnamen. Ljubljana : Znanstveno društvo, 1930. 112 S.
26. Pokorný J. Das nicht-indogermanische Substrat im Irischen. *Zeitschrift für celtische Philologie*. 1927. Bd. XVI – XVII. S. 95–127.
27. The Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by C. T. Onions. Oxford – New York, 1966. 1026 p.
28. Topolovšek J. Die basko-slavische Spracheinheit. Wien : Commissions Verlag von K. Gerold's Sohn, 1894. Bd. 1. 256 s.
29. Vennemann Th. Europa Vasconica – Europa Semitica / Patrizia Noel Aziz Hanna, ed. Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. 979 p.
30. Wagner M. L. Über die vorrömischen Bestandteile des Sardischen. *Acta Romanica*. 1931. Vol. 15. P. 207–247.

REFERENCES

1. Abaev V. I. Kak možno uluchshit etimologicheskie slovari [How we can improve etymological dictionaries]. *Etimologiya*. 1984. Moskva : Nauka, 1986. P. 7–27 [in Russian].
2. Borshchevskiy S. Baskski paraleli hermanskoi leksyky nevidomoho pokhodzhennia [Basque parallels to the Germanic lexicon of unknown origin]. *Mova ta istoriia* : zbirnyk naukovykh prats. Kyiv – Uman : PP Zhovtyi, 2010. № 128. P. 46–54 [in Ukrainian].
3. Borshchevskiy S. V. Slovník apeliatyvnoi leksyky nevidomoho pokhodzhennia (na materialí praslovianskoi, polskoi, anhliiskoi, nimetskoi ta latynskoi mov) [Dictionary of appellative lexicon of unknown origin (based on the material of the Proto-Slavic, Polish, English, German and Latin languages)]. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2009. 132 p. [in Ukrainian].
4. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : Wiedza powszechna, 1974. 808 s.
5. Bubrih D. V. O yazykovykh sledakh finskikh tevtonov-chudi [On linguistic traces of the Finnish Teuton-Chud]. *Yazyk i literatura*. Leningrad, 1926. T. 1. P. 53–92 [in Russian].
6. Dyakonov I. M. Sravnitel'noe yazykoznanie, istoriya i drugie smezhnyie nauki [Comparative linguistics, history and other related sciences]. *Lingvisticheskaya rekonstruktsiya i drevneyshaya istoriya Vostoka* : tezisy i doklady konferentsii. Moskva : Nauka, 1984. Part 2. P. 3–20 [in Russian].
7. Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. *Histoire des mots*. Paris : Librairie C. Klincksieck, 1932. 1108 p.
8. Hubschmid J. Sardische Studien. Das mediterrane Substrat des Sardischen, seine Beziehungen zum Berberischen und Baskischen sowie zum eurafrikanischen und hispano-kaukasischen Substrat der romanischen Sprachen. *Romanica Helvetica*. 1953. Vol. 41. 137 S.
9. Kalygin V. P., Korolev A. A. Vvedenie v keltskuyu filologiyu [Introduction to Celtic Philology]. Moskva : Nauka, 1989. 256 p. [in Russian].
10. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Unter Mithilfe von Max Bürgisser u. Bernd Gregor völlig neu bearb. von Elmar Seebold. – 22. Aufl. Berlin; New York : de Gruyter, 1989. 822 S.
11. Kretschmer P. Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache. Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 1896. 428 S.
12. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moskva : Sovetskaya entsiklopediya, 1990. 685 p. [in Russian].
13. Machek V. Česká a slovenská jménarostlin. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. 366 s.
14. Machek V. Recherches dans le domaine du lexique balto-slave. *Spisy filosofické*. Brno, 1934. Číslo 37. 96 p.
15. Marr N. Ya. K voprosu ob yafetidizmah v germanskikh yazykakh [On Japhetisms in the Germanic languages]. *Yafeticheskiy sbornik*. Petrograd, 1922. № 1. P. 43–56 [in Russian].
16. Mosenkis Yu. L. Problema rekonstruktsii movy trypil'skoi kultury [The problem of the Trypolean culture language reconstruction] : avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk : 10.02.01, 10.02.15. Kyiv, 2002. 24 p. [in Ukrainian].

17. Mosenkis Yu. L. Kavkazskie yazyki v Drevney Britanii i Germanii [The Caucasian Languages in Ancient Britain and Germany]. *Proishozhdenie yazyka i kulturyi: drevnyaya istoriya chelovechestva*. 2007. T. 1. № 3. P. 8–12 [in Russian].
18. Obschee yazykoznanie: Metody lingvisticheskikh issledovaniy [General Linguistics: linguistic research methods] / red. B. A. Serebrennikov. Moskva : Nauka, 1973. 320 p. [in Russian].
19. Oštir K. Dreivor slavisch-etruskische Vogelnamen. Ljubljana : Znanstveno društvo, 1930. 112 S.
20. Pokorny J. Das nicht-indogermanische Substrat im Irischen. *Zeitschrift für celtische Philologie*. 1927. Bd. XVI–XVII. S. 95–127.
21. Portsig V. Chlenenie indoeuropeyskoy yazykovoy oblasti [The division of the Indo-European linguistic area]. Moskva : Progress, 1964. 332 p. [in Russian].
22. Safronov V. A. Indoeuropeyskie prarodiny [Indo-European homelands]. Gorkiy : Volgo-Vyatskoe knizhnoe izd-vo, 1989. 398 p. [in Russian].
23. S. A. Starostin's Scientific School Etymological Base. URL: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?flags=wygnnl>.
24. The Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by C. T. Onions. Oxford – New York, 1966. 1026 p.
25. Tkachenko O. B. Ocherki teorii yazykovogo substrata [Essays on the Linguistic Substratum Theory]. Kyiv : Naukova dumka, 1989. 208 p. [in Russian].
26. Topolovšek J. Die basko-slavische Spracheinheit. Wien : Commissions Verlag von K. Gerold's Sohn, 1894. Bd. 1. 256 S.
27. Tyshchenko K., Movni kontakty: svidky formuvannya ukrainsiv [Language contacts: witnesses of the Ukrainian people's formation]. Kyiv : Akvilon-Plus, 2006. 416 p. [in Ukrainian].
28. Ukrainskyi Radianskyi Entsyklopedychnyi Slovnyk : v 3 t. [Ukrainian Soviet Encyclopedic Dictionary]. Kyiv : Holov. red. URE, 1986–1987. T. 2 [in Ukrainian].
29. Vennemann Th. Europa Vasconica – Europa Semitica / Patrizia Noel Aziz Hanna, ed. Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. 979 p.
30. Wagner M. L. Über die vorrömischen Bestandteile des Sardischen. *Acta Romanica*. 1931. Vol. 15. P. 207–247.